

ISVW Basiscursus Ethiek 2023-2024 Programma

Iedereen wordt op het werk en in het dagelijks leven wel eens geconfronteerd met de morele vraag: 'Hoe te handelen?'. Ethiek biedt ons verschillende procedures om op verantwoorde wijze te reageren.

In de cursus maken we kennis met vijf belangrijke ethische benaderingen. Wat vertelde Aristoteles lang geleden in Athene over een voortreffelijk en 'gelukt' leven? Immanuel Kant over autonomie en de categorische imperatief? Hoe luidt het ethisch beginsel van het liberalisme volgens John Stuart Mill? Wat verstaat Emmanuel Levinas onder 'luisteren naar het gelaat van de Ander dat spreekt'?

Ten einde een antwoord op dergelijke vragen te vinden, zullen we nauwgezet teksten van Aristoteles, Kant, Mill, Levinas en Tronto, Haraway, Nussbaum en Raworth lezen. Wat hebben wij echter - in ons eigen leven - aan de opvattingen van deze belangrijke denkers op het gebied van de ethiek? De bruikbaarheid van hun opvattingen onderzoeken we met behulp van de werkwijze van het dilemmaberaad aan de hand van casuïstiek (voorbeelden uit het dagelijks leven).

De *Basiscursus Ethiek* biedt dan ook een kennismaking met filosofie en de kans om te filosoferen.

11 en 12 november 2023
Aristoteles
De eudaimonistische ethiek

Wat vertelde Aristoteles lang geleden in Athene in zijn colleges aan het Lyceum over ethiek? Wat beschouwde hij als het doel van handelen? Wat verstond hij onder voortreffelijkheid van karakter? Welke rol speelde verstandigheid in het streven naar een 'gelukt' leven? Waarom is volgens Aristoteles voortreffelijkheid van karakter – en niet inzicht, zoals Plato stelde - van doorslaggevend belang voor het bestuur van de stadstaat Athene? Om antwoord te krijgen op deze vragen, lezen wij belangrijke passages uit *de Ethica Nicomachea*.

In het dilemmaberaad gaan we na wat de betekenis van de opvattingen van Aristoteles voor ons – in onze tijd – zou kunnen zijn.

16 en 17 december 2023
Immanuel Kant
De deontologische ethiek

Hoe tonen we in ons handelen goede wil, als we deze niet meer vereenzelvigen met Gods wil? Kunnen wij (vrij en redelijk dat wij zijn) doen wat wij behoren te doen? Wat is het bovenste principe van de zedelijkheid? Wat verstaat Immanuel Kant onder de categorische imperatief? Om een antwoord te krijgen op deze vragen, lezen wij belangrijke passages uit de *Fundering voor de metafysica van de zeden*. Er worden ook enkele kanttekeningen geplaatst bij het cognitivistisch constructivisme van Kant. Gedurende het dilemmaberaad onderzoeken welke rol de opvattingen van Kant spelen bij morele oordeelsvorming.

Zaterdag

Ochtendsessie

Terugblik

Inleiding: *Immanuel Kant*

Filosofie als een transcendentiaal-filosofisch project, synthetische oordelen apriori en de opvatting van de mens als rationeel en autonoom subject

Middagsessie

Bespreking:

Immanuel Kant: *Fundering voor de metafysica van de zeden*

Moreel handelen uit plichtsbefef, de categorische imperatief: *handel alleen volgens die maxime waarvan je tegelijkertijd kunt willen dat ze een algemene wet wordt*, de autonomie van de wil als het hoogste beginsel van zedelijkheid en de idee van vrijheid

Avondsessie

Referaat: Kanttekeningen

Voorbij het cognitivistisch constructivisme – neurofilosofie, existentiële filosofie en Oosterse filosofie

Gesprek

Zondag

Ochtendsessie

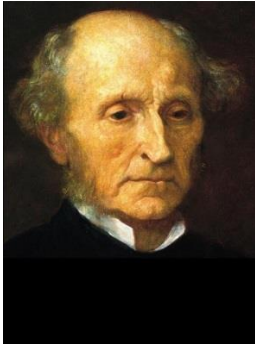
Terugblik

Inleiding: *Toegepaste ethiek*

Dilemmaberaad, het 'stappenmodel' en het gebruik van de ethische benaderingen als 'vuistregels'

Casusbespreking

13 en 14 januari 2024
John Stuart Mill
De utilitaristische ethiek

John Stuart Mill geldt als een van de grondleggers van het politieke liberalisme. In zijn werk maken we kennis met een utilitaristische (of consequentialistische) ethiek. Het beginsel van utiliteit (ofwel: het beginsel van het grootste geluk voor het grootste aantal mensen), morele gevoelens, onze 'social state of being' en het schadebeginsel vormen de uitgangspunten van deze ethiek. We lezen belangrijke passages uit *Utilisme* en *Over vrijheid*. Er is ook (kort) tijd om de opvattingen van Peter Singer te presenteren.

In het dilemmaberaad onderzoeken we wat de implicaties zijn van de opvattingen van Mill.

Zaterdag

Ochtendsessie

Terugblik

Inleiding: *John Stuart Mill*

Utilitarisme, liberalisme en feminisme

Middagsessie

Bespreking:

John Stuart Mill: *Utilitisme*

Het utiliteitsbeginsel, geluk als doel van het handelen, geluk als plezier, soorten van plezier, de sociale zijnsaard van de mens en de rol van morele sentimenten

John Stuart Mill: *Over vrijheid*

Vrijheid van denken en spreken, individualiteit en het schadebeginsel

Avondsessie

Referaat: *Na John Stuart Mill: Peter Singer*

Tegen het lijden van dieren en het speciesisme: het discrimineren van wezens alleen op grond van hun soort

Gesprek

Zondag Ochtendsessie

Terugblik

Inleiding: *Toegepaste ethiek*

Dilemmaberaad, het 'stappenmodel' en het gebruik van de ethische benaderingen als 'vuistregels'

Casusbespreking

10 en 11 februari 2024
Emmanuel Levinas
De metafysische ethiek

Kent elke handelingssituatie niet een 'economisch' uitgangspunt en een ethische dimensie? Is leven niet gericht op genieting? Ben jij niet gevoelig voor lijden, van jezelf en van een ander? Hoort heteronomie niet het uitgangspunt te zijn van ethiek? Horen wij niet te (leren) 'luisteren naar het gelaat van de Ander'? Om 'Ja, zeker wel' als antwoord op deze vragen te horen te krijgen, bespreken wij belangrijke passages uit *Het menselijk gelaat en Anders dan zijn of het wezen voorbij*. We vragen ons ook af hoe we kunnen leren luisteren naar het gelaat van de Ander.

In het dilemmaberaad bespreken we wat Levinas' opvattingen betekenen voor de beslissingen die wij moeten nemen in ons dagelijks leven.

Zaterdag

Ochtend

Terugblik

Inleiding: *Emmanuel Levinas*

Van Heidegger naar Levinas: het menselijk bestaan, Auschwitz en het primaat van de ethiek

Middag

Bespreking:

Emmanuel Levinas: *Het menselijk gelaat*

Autonomie als de reductie van het Andere tot het Zelfde en het gelaat van de Ander

Emmanuel Levinas: *Anders dan zijn of het wezen voorbij*

Genieting, gevoeligheid als kwetsbaarheid of blootstaan aan de ander en plaatsvervanging

Avond

Terugblik: *Van Aristoteles tot Levinas*

Aristoteles: Voortreffelijkheid van karakter, Kant: de categorische imperatief, Mill: het schadebeginsel, Levinas: luisteren naar het gelaat van de Ander

Zondag

Ochtendsessie

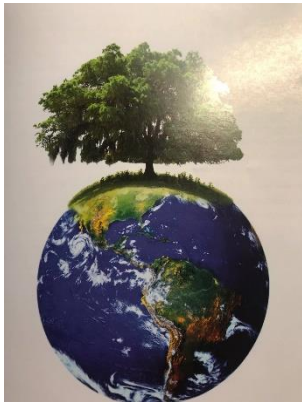
Inleiding: *Toegepaste ethiek*

Dilemmaberaad, het 'stappenmodel' en het gebruik van de ethische benaderingen als 'vuistregels'

Casusbespreking

2 en 3 maart 2024

Joan Tronto – Donna Haraway - Martha Nussbaum – Kate Raworth
Ethiek en ecologie

Gedurende het laatste weekeinde maken wij kennis met vier hedendaagse filosofen die ethiek, opgevat als verantwoordelijkheid voor de ander(e), verbinden met een oproep om anders politiek, economisch en ecologisch te denken en te leven. Joan Tronto benadrukt in haar zorgethiek dat niet de rede en autonomie maar inlevingsvermogen, compassie, liefde en commitment van belang zijn bij de zorg voor de ander(e). Volgens Donna Haraway houdt verantwoordelijkheid voor de ander eveneens in dat we een andere omgang met de *oikos* (de bomen, beken en beesten) ons eigen maken en dat intersoortelijke rechtvaardigheid ons samen leven hoort te kenmerken. Van Martha Nussbaum krijgen we te horen dat niet voortreffelijkheid van karakter maar door gevoelige verhalen gevoed medeleven ons kan overtuigen ons samen leven vorm te geven met de Duurzame Ontwikkelingsdoelstellingen van de Verenigde Naties als uitgangspunt. Stel dat wij anderen geen schade willen berokkenen, dan hebben wij een nieuwe, andere economie ('donuteconomie') nodig die het streven naar een rechtvaardige samenleving verbindt met aandacht voor moeder aarde – aldus Kate Raworth. Hedendaagse ethiek vraagt van ons dan ook niet alleen ethisch verantwoord te leven maar ook politiek, economisch en ecologisch.

Zaterdag

Ochtendsessie

Inleiding: *Zorgethiek*

Van Carol Gilligan via Virginia Held naar Joan Tronto

Bespreking

Joan Tronto: *Moral boundaries*

Vier dimensies of aspecten (*phases*) van zorg: *caring about*, *taking care of*, *care-giving* en *care-receiving* en vier vormen van ethisch onderscheidingsvermogen (*ethical elements*): *attentiveness*, *responsibility*, *competence* en *responsiveness*

Gesprek

Middagsessie

Inleiding: *Donna Haraway*

Van de opvattingen van kennis als gesitueerd en van de mens als een cybernetisch organisme via de oproep ons niet langer als een bescheiden getuige op te stellen naar verhalen over belichaamde intersoortelijke socialiteit (*embodied cross-species sociality*)

Bespreking:

Donna Haraway: *Staying with the trouble*

Zijn-met (*being-with*) als zijnstoestand, het belang van tentaculair denken en een oproep ons 'antwoordelijk' (*response-able*) te tonen en alle levende wezens tot metgezellen en verwanten te maken (*making kin, not babies*)

Gesprek

Inleiding: *Martha Nussbaum*

Van belangstelling voor het denken in de oudheid via aandacht voor de rol van literatuur en emoties bij morele oordeelsvorming naar een theorie van sociale rechtvaardigheid.

Bespreking:

Martha Nussbaum: *Gerechtigheid voor dieren | Een waardig bestaan*

Op weg naar een mondiale rechtvaardigheid aandacht vanuit de 'capabilities approach' voor (de kwaliteit van) het bestaan van andere levende wezens

Gesprek

Avondsessie

Inleiding: *Kate Raworth*

De 'duurzame ontwikkelingsdoelstellingen' (Verenigde Naties) en het Stockholm Resilience Centre

Bespreking:

Kate Raworth: *Donuteconomie*

Het sociale fundament en het ecologisch plafond als twee voorwaarden die ten grondslag liggen aan het collectieve menselijke welzijn en de 'donut-economie'

Gesprek

Zondag

Ochtendessie

Terugblik

Gesprek